

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ХОТИНСЬКИЙ»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ІНСТИТУТ БІОЛОГІЇ, ХІМІЇ ТА БІОРЕСУРСІВ
ЕКОЛОГО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР ЗВЕРЕЖЕННЯ БІОЗНОМАНІТТЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
БУКОВИНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПРИРОДИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКЕ ОРНІТОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФЛОРИСТИЧНИХ І ФАУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ ПЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

19 квітня 2018 року

м. Чернівці, Україна

Наукові редактори
доктор біологічних наук, професор І. І. Чорнеб,
~~кандидат біологічних наук І. В. Скільський,~~
А. В. Юзик

Чернівці
«Друк Арт»
2018

Андрющенко Т. Г., Тибучини Л. В. ВІОРКОВІ (PRIMULACEAE, PASSERIFORMES) В КОЛКІЦІ ПРИРОДНИЧОГО МУЗЕЮ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА 197
Дрозденко М. О., Крачанко М. О., Макарюк Р. М., Степанюк Я. В., Федорова А. О., Шабанюк Д. А. ВІОРКОВА ГЕНЕТИЧНА ВІЛОГІЧНА СМЕРТНІСТЬ РІЗНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРИРОДНОГО КОМПЛЕКСУ ЗЕЛЕНИХ ЖАБ ЗА ЗЕЗЕЛЬНУ СТИКІТЬ ДІНІХ ГЕМІТОНАЛЬНИХ ПОПУЛЯЦІЙ СИСТЕМ 199
Фаренц Н. М., Стремець Г. В., Хомин І. Г. ДИНАМІКА ВІКОВОЇ СТРУКТУРИ ЦЕНОПОПУЛЯЦІї <i>DIASTYLORHIZA MACULATA</i> (L.) 800 В БІОСФЕРНОМУ РЕЗЕРВАТІ «РОЗТОЧЧЯ» 202
Коцутик Я. М. СУЧАСНИЙ СТАН ХІТОФАУНИ ДНІСТРА В МЕЖАХ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ХОТИНСЬКИЙ»: УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРОПЕКТИВИ ЗВЕРЕЖЕННЯ 204
Неструх О. С., Гнесійчук В. І., Бунак В. І., Махомчук Л. Й. ЛІТНІЙ АСПЕКТ ФЛОРИ ДІЧНИХ ФІТОЦЕНОЗІВ ГОРІ ГВІЗД (НАДВІРНЯНСЬКЕ ПЕРЕДПРЯ, ПЕРЕДКАРПАТТЯ) 208
Смакар Н. О. РОДИНА ОСІНІДСВАЕ У ФЛОРІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «НИЖНЬОВОРОКЛЯНСЬКИЙ» (ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ) 210
Сидрицька А. І., Марущаківська Т. С., Банкук Ю. В. ЗНАХДКА ПОПУЛЯЦІЇ <i>SCAMBE MARITIMA</i> В ОКОПІЦЯХ ХАРКОВА 213
Онишиний Д. Г. ЗИМОВЕ НАСЕЛЕННЯ ПТАХІВ У ЛІСОВИХ МАСИВАХ ТА ЛІСОНАСАДЖЕННЯХ СЕРЕДНЬОГО ПОВУЖЕНЯ 214
Лищук О. С., Данилюк І. В. ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЧОРНОГО ЛЕПЕХІ В ОВРІДЬКОМУ РАЙОНІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2009–2010 РОКАХ 216
Фомін О. А., Тимофійчук Б. І., Малецька Л. І., Сайльський І. В., Юшкі А. В. ТЕРЮЧАУНА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЧЕРЕМОСЬКИЙ». ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД 219
Осьмак О. С., Васильків О. В., Марущак О. Ю. ПЕРОПЕКТИВНИЙ ОБ'ЄКТ СМАРAGДОВОЇ МЕРЕЖІ В УКРАЇНІ: «ДОЛИНА РІЧКИ СУПІЙ» 224
Гойока Ю. Ю., Васильків О. В. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВОГО СТАНУ МЕРЕЖІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ 226
Чорний І. І., Будник В. В., Токарев А. І., Білоуська М. В., Аарам М. М. ВАКТИВІ БОТАНІЧНІ ТЕРИТОРІЇ ПРУТ-ДНІСТЕРСЬКОГО МЕЖІЯРЧЧЯ (В МЕЖАХ БІХОВИНІ) 228
Заканчук Я. І., Сайльський І. В., Бунак В. В., Нечай М. М. НОВІ ЗНАХДКИ ДЕЯЮЧИХ ОСАВЦІВ (MAMMALIA) З ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 232

РОДИНА ОРХІДАСЕВ У ФЛОРІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «НИЖНЬОВОРСКАЛЯНСЬКИЙ» (ПОЛТАВСЬКА ОВЛАСТЬ)

Н. О. Смоляр

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна
smoliar@ukr.net

Рідкісні рослини є чутливими індикаторами стану та зміни екологічних умов середовища. Тому моніторинг їх видового складу, чисельності ценопопулій, реакції на особливості біотопів, насамперед, на території об'єктів природно-заповідного фонду, є важливими завданнями фітосоціології.

Нами рідкісні види рослин та їх місцезнаходження на території регіонального ландшафтного парку «Нижньоворскільський» (далі РЛП, або парк) вивчалися з часу його створення (24 грудня 2002 року, рішення облради від 24.12.2002 року, площа 23 200 га). Ще раніше дослідження такого змісту проводилися нами в пониззі р. Ворскла (1993–1997 роки) в межах виконання дисертаційного дослідження з вивчення рослинного складу цієї екотонної території [5].

РЛП «Нижньоворскільський» знаходиться в Кобеляцькому районі на півдні Полтавщини. Його територія скллює пониззі р. Ворскла від Південної та Правобережної Софіївки, включаючи дріжну річку (заплаву, тераси) та частину висоті Дніпровсько-Дніпровського водосховища в межах Полтавської області з

островами, найбільшими з яких є Вишнікі, Новоорлицькі кукурудзи, Крамареве, півостровами Пелези, Вільховатської.

У природному відношенні територія парку знаходиться на межі лісостепової та степової зон. Згідно фізико-географічного районування територія парку розташована на межі Кременчуцько-Кишенівського району Південної лісостепової області Дніпровської террасової рівнини Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції і Дніпровсько-Орельським террасовим районом Степової підобласті Орельсько-Самарської низовинної рівнини Степової області Придніпровської лівобережної низовини Лівобережно-Дніпровської північно-степової провінції Степової зони [6], згідно геоботанічного – між Бахмачько-Кременчуцьким окружком Лівобережно-придніпровської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколистяній області та Полтавським округом смути різотравно-типчаково-ковилових степів Приазовсько-Чорноморської степової підпровінції Причорноморської степової провінції Європейсько-Азійської степової області [2]. Територія парку знаходиться ще біля однієї природної границі, яка виступає р. Дніпро (Дніпродзержинське водосховище), – Лівобережна і Приводорізова України. Екологічний характер місцевості разом зі значною різноманітністю біотопів визначають високі показники біорізноманіття парку, в тому числі фіторістичної унікальності [3–5].

Нами встановлено, що на території РПП «Низинноворогатинський» захищуються 110 видів рідкісних рослин [3], що складає 12 % від загального списку флори парку, який включає 901 вид, і майже половину від чисельності рідкісних рослин Полтавської області [1]. Серед созофітів парку виділяється і родина Orchidaceae – 8 видів (7,3 % від усіх созофітів парку і 0,9 % від його загального фіторістичного складу).

У наведеному нижче аннотованому списку назви видів узято за зведенням С. Л. Мосійка і М. М. Федорончука [8]. У характеристиці поширення виду на території парку в дужках зазначено кількість відомих сучасних місцезнаходжень. Зірочкою позначені місцезнаходження видів на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Лучківський», який входить до складу РПП «Низинноворогатинський», зберігаючи сам національний статус.

Dactylorhiza incarnata (L.) Soo. Гірофіт. Лучно-болотний. Слабозаселені заплавні луки. Околиці Адміністративно-наукового центру парку (АНЦ*). Вразливий середньоспільній поліморфний вид на південній межі ареалу. Дуже рідко (4). Занесений до Червоної книги України (ЧКУ).

Eriastis hellobotrys (L.) Crantz. Мезофіт. Широколистяно-полісовий. Напірні та заплавні широколистяні ліси. Урочище Сохильське (*); села Приводорізна Сохівка та Лівобережна Сохівка. Вразливий палеарктичний вид із дисюнктивним ареалом. Дуже рідко (2). Занесений до ЧКУ.

Eriastis palustris (L.) Crantz. Гірофіт. Болотний. Евтрофні болота (периферійні смуги). Острів Вишнікі; околиці АНЦ парку (*). Вразливий західний палеарктичний вид. Дуже рідко (2). Занесений до ЧКУ.

Carex kobellii (L.) Rich. Гірофіт. Болотний. Евмезотрофні болота (периферійні смуги). Остріви Вишнікі, Новоорлицькі кукурудзи, півострів Пелези. Вразливий голарктичний бореальний вид із дисюнктивним ареалом на південно-східній межі ареалу. Дуже рідко (4). Включений до Резолюції 6 (1996) Бернської конвенції.

Carex ovata (L.) R. Br. Мезофіт. Широколистяно-полісовий. Заплавні широколистяні ліси. Урочище Сохильське (*). Вразливий європейський вид. Дуже рідко (1). Занесений до ЧКУ.

Ophrys palustris Jacq. Гірофіт. Лучно-болотний. Заплавні заболочені луки. Околиці АНЦ парку (*), острів Вишнікі. Рідкісний європейсько-середземноморсько-передньоазійський вид на південній межі ареалу. Зрідка (6). Занесений до ЧКУ.

Platanthera bifolia (L.) Rich. Мезофіт. Широколистяно-полісовий. Заплавний широколистяний ліс. Урочище Сохильське (*). Вразливий палеарктичний неморельний вид. Дуже рідко (1). Занесений до ЧКУ.

Platanthera chlorantha (Cust.) Rchb. Мезофіт. Широколистяно-поліsovий. Заплавний широколистяний ліс. Урочище Сохильське (*). Вразливий серомелезийський вид на південній межі ареалу. Дуже рідко (1). Занесений до ЧКУ.

Усі види Orchidaceae, маючи статус занесених до Червоної книги України [7], за природоохоронним статусом представляють групу вразливих видів [7], і один (*Ophrys palustris*) – рідкісна. За мотивами охорони зазупинцеві парку репрезентують групу малопоширення із природних причин видів, які зменшують чисельність унаслідок порушення природних екотопів, у яких вони зростають, та масового знищенні.

За постійністю (частотою траплення) на території регіонального ландшафтного парку види Орхідесові представляють групу тих созофітів, які зустрічаються дуже рідко (7 видів), і зрідка (один – *Orchis palustris*).

За основною підроморфовою цією види представляють, дві екологічні групи: мезофіти (5) та гігрофіти (3). В еколого-ценотичному відношенні зазулинцеві парку репрезентують широколистяні болоту (4 види), лучно-болотну (2) та болотну (2) еколого-ценотичні групи.

За результатами багаторічного моніторингу стану ценопопуляцій зазулинцевих на території парку виявлені певні загрози.

Лісові види (*Pleurothallis bifolia*, *P. chlorantha*, *Listera ovata*) приурочені до болотів дібрози заплавного лісово-старичного комплексу на лівому березі Ворскли. Їх популяції не чисельні. Місцезнаходження більше приурочені до узлісних ділянок та більш-менш освітлені лісових галузей. Занеперникування таких болотів, а також активна річна діяльність забезпечує основними загрозами для існування цих видів. Ценопопуляції *Eryresis helleborine* на території парку та на сусідніх територіях єще по руслу Ворскли зустрічаються в угрупованнях натінків діброз, які формуються на правому корінному березі річки. Основними загрозами є зміни екологічних режимів болотів, обумовлені лісовими браконьєрством та не вмотивованими лісовпорядувальними заходами.

За останнє десятиліття відмічено зменшення місцезнаходжень і чисельності лучно-болотних видів (*Orchis palustris*, *Dactylorhiza incarnata*), що пов'язано зі зміною болотів (активні суцесійні процеси занеперникування відкритих заплавних територій в умовах відсутності випасання худоби, зниження рівня ґрунтових вод, і зростаючі процеси зааселення через зарегулювання Ворскли й відсутністю значних паводків упродовж останніх десятиліть).

Eryresis reichenbii на території парку був виявлений нами в 1995 році на піспилковій ділянці острова «Вишняков» в кількості декількох особин, у тому числі й генеративних. У 2016 році вид був виявлений нами на заселеній болотистій ділянці заплави правого берега Ворскли в районі залізного мосту (кілька особин [6], 4 з них цвітували). Для збереження і відтворення цього виду, як і двох попередніх, доцільними є заводи екологічного менеджменту, зокрема різні режими сінокоціння і випасання, спрямовані на припинення неконтрольованих суцесійних процесів і підтримання напевного гідрорежиму болотів – оселищ цих рідкісних видів.

Найбільшу екософічну цінність для парку представляють оселища з болотним видом голарктичного амфіметантичного походження *Liparis loeselii*. Його високе екософічне значення обумовлено тим, що чисельність виду в останнє десятиліття в болотах країн Європи скорочується, хоча він має досить високий міжнародний статус охорони. Нами вперше вид виявлений у пониззі р. Ворскла в периферійних смугах сфагнових болот-блакодів серед сосново-лісових масивів островів на Дніпрорівському водосховищі («Нововорлицька кучугура», «Вишняков», «Крамарівський», півострів «Пелікан» – нині охороняється в масиві РПП «Ніланьоворівський»). Фітософіологічний моніторинг цих місцезнаходжень нами проводиться з 1994 року. *Liparis loeselii* зустрічається невеликими зіркоподібними групами до 10 (20) особин на відкритих еумезотрофічних (перехідні) осоково-сфагнових болотах із підвищеним мінеральним запасом, торф'яних плавах із підроком ґрунтових вод. Основними загрозами для *Liparis loeselii* виключено основні болотні фактори, які обмежують його поширення (мозливість мікроізоутворення й конкуренції з боку інших видів), та негативні екологічні (порушення підрологічного і сітникового режимів у місцезнаходження, зміна показників мікроклімату, зниження типових та потенційних болотів).

Таким чином, РПП «Ніланьоворівський» має високі показники фітоценотичної унікальності, які визначаються за видовим багатством созофітів, зокрема і є вищим біоценотичним збереження та відродження ценопопуляцій видів родини Орхідесові з високими екософічними характеристиками. Актуальними питаннями щодо охорони їх на території парку є кадастрування відомих місцезнаходжень та фітософіологічний моніторинг основних загроз для них із метою розробки ефективних програм їх збереження в умовах встановленого заповідного режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайда О. М., Стецов Н. О. Атлас рідкісних і занесених рослин Полтавщини. – Полтава: Верста, 2006. – 249 с.
2. Геоботанічна реконструкція Української РСР / Ред. А. І. Барбак. – К.: Наук. думка, 1977. – 304 с.

3. Смольер Н. О. Рідкі види флори регіонального геодіагностичного парку «Новомиргородський» (Полтавська область): аннотаційний список // Полтавський краєзнавчий музей. Збірник наукових статей. 2015. – Полтава. Друкован. 2015. – Вип. ХІ. – С. 6–20.
4. Степцов Н. О. Фітоценотичні знахідки в пониззі р. Ворскли // Укр. ботан. журн. – 1995. – Т. 52, № 5. – С. 638–645.
5. Степцов Н. О. Секоліогічна оцінка рослинного покриття пониззі р. Ворскли // Запис. спірн. в Україні. – 1989. – Т. 5, квт. 1. – С. 31–34.
6. Флористико-географіческое районирование Украинской ССР / Ред. В. П. Попок, А. И. Личник. – К.: Наукова Книга, 1988. – 684 с.
7. Червоний список України. Рослинний світ / Ред. Я. П. Дубо. – К.: Глобус-Інформатіон, 2009. – 912 с.
8. Мотузакін Є. І., Fedorovichuk M. M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – К., 1999. – 345 p.